

DOI 10.11603/2311-9624.2023.2-3.14109

УДК 616.31-044.3:303.621.33]355.08:355/359(477)

© О. Я. Лаврін, О. В. Авдєєв, Т. І. Дзецюх, А. Б. Воробець

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
e-mail: lavrin_oia@tdmu.edu.ua

Оцінка рівня стоматологічного здоров'я військовослужбовців Збройних сил України згідно з даними анкетування

ІНФОРМАЦІЯ

Надійшла до редакції/Received:
02.09.2023 р.

Ключові слова: військово-службовці; стоматологічні захворювання; профілактика; санація ротової порожнини.

АНОТАЦІЯ

Резюме. В умовах сьогодення формування бойових підрозділів Збройних сил України під час мобілізації відбувається на тлі високої стоматологічної захворюваності населення держави.

Мета дослідження – оцінити рівень стоматологічного здоров'я військовослужбовців Збройних сил України згідно з даними анкетування.

Матеріали і методи. У статті проведено анкетування військовослужбовців Тернопільського зонального відділу Військової служби правопорядку. Для досягнення цієї мети було розроблено спеціальну анкету, яка складалася з таких розділів: паспортні дані, дані про проходження військової служби, оцінка стоматологічного здоров'я, характеристика засобів гігієни ротової порожнини. Проведено аналіз 982 анкет військовослужбовців контрактної служби віком від 20 до 45 років. Термін служби респондентів складав від 1 до 25 років.

Результати досліджень та їх обговорення. Санація порожнини рота є обов'язковою у військових частинах та повинна проводитися в плановому порядку. Встановлено, що основною причиною звернень за стоматологічною допомогою серед військовослужбовців було лікування основних стоматологічних захворювань. Відмічено низький відсоток військовослужбовців, які звернулися до стоматолога з метою профілактичного огляду, що свідчить про низький рівень первинної профілактики серед вказаної категорії осіб.

Висновки. Отримані дані щодо стану стоматологічного здоров'я військовослужбовців потребують цілеспрямованого підходу до організації профілактики, попередження ускладнень шляхом санації і раннього протезування.

Вступ. Розповсюдження і тяжкість захворювань зубів та органів ротової порожнини знаходяться в прямій залежності від рівня надання стоматологічної допомоги. Специфічні умови життя і бойової діяльності особового складу Збройних сил України, пов'язані з особливостями військової професії, мають вплив на перебіг патологічних процесів зубощелепного апарату, потребують відповідних методів профілактики та лікування. Захворювання зубів та запальні процеси в ділянці периапі-

кальних тканин призводять до появи і розвитку ускладнень з боку внутрішніх органів і систем, які впливають на загальний стан організму та, що особливо важливо, знижують бойову та трудову здатність військовослужбовців [1, 2].

Первинна профілактика стоматологічних захворювань передбачає відновлення принципу планової санації ротової порожнини в армійських підрозділах, санітарно-просвітницьку роботу серед особового складу, проведення

індивідуальної та професійної гігієни порожнини рота у військовослужбовців [3, 4].

Збройні сили України є частиною суспільства, тому процеси, що відбуваються в суспільстві, притаманні й військовослужбовцям. У ряді досліджень, які провели, захворювання тканин пародонта мали (85,6±11,3) % серед військовослужбовців строкової служби та (73,0±10,1) % серед офіцерів та військовослужбовців контрактної служби [5, 6].

Згідно з рекомендаціями ВООЗ, основною ціллю стоматологічного обслуговування є вплив на спосіб життя населення таким чином, щоби сприяти досягненню або підтриманню здоров'я порожнини рота, і профілактиці стоматологічної захворюваності. У свою чергу, гігієнічне виховання населення складається з двох розділів, а саме: санітарно-просвітницької роботи і навчання методам гігієни порожнини рота, а також переорієнтації мислення самих людей до більш серйозного ставлення до профілактики як способу збереження здоров'я та зменшення витрат на охорону здоров'я [6, 7].

Метою дослідження було оцінити рівень стоматологічного здоров'я військовослужбовців Збройних сил України згідно з даними анкетування.

Матеріали і методи. Дослідження проведено на базі Стоматологічного відділу Університетської клініки Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України та Тернопільського зонального відділу Військової служби правопорядку.

Дослідження було виконано з дотриманням основних положень GCP ICH (1996 р.), Гельсінської декларації 1975 р., переглянутої у 2000 р., Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину (2007) і рекомендації Комітету з біоетики при Президії НАМН України (2002). Проведення маніпуляцій схвалено комісією з біоетики Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України.

До проведення дослідження залучали військовослужбовців Тернопільського зонального відділу Військової служби правопорядку.

Оцінку рівня стоматологічного здоров'я військовослужбовців проводили за допомогою анкетно-опитувального методу серед організованих популяцій, рекомендований ВООЗ для епідеміологічних досліджень. В основу анкети був поставлений перелік питань, обраних із рекомендованих ВООЗ для встановлення рівня сто-

матологічної культури населення. Анкета включала 21 питання, що характеризують різні аспекти інформування, суб'єктивної оцінки стоматологічного статусу, розуміння та усвідомлення необхідності дотримання індивідуальної гігієни та базових понять гігієни ротової порожнини.

Для досягнення цієї мети було розроблено спеціальну анкету, яка складалася з таких розділів: паспортні дані, дані про проходження військової служби, оцінка стоматологічного здоров'я, характеристика засобів гігієни ротової порожнини. Проведено аналіз 982 анкет військовослужбовців контрактної служби віком від 20 до 45 років.

Чоловіки склали 68,94 % (677 осіб), жінки – 31,05 % (305 осіб) від усіх проанкетованих. Серед військовослужбовців середній вік опитаних становив (28,9±1,4) року повних років.

Статистичну обробку отриманих даних проводили за допомогою програми Microsoft Excel.

Результати досліджень та їх обговорення. Однією із важливих характеристик надання стоматологічної допомоги є виявлення причин звернень пацієнтів до лікаря-стоматолога.

Після аналізу отриманих результатів проведеного анкетування даних встановлено такі результати.

Серед основних причин, що спонукали опитаних звертатись до стоматолога, 35,86 % (352 особи) відмічали звернення у зв'язку із гострим болем у щелепно-лицевій ділянці. З метою лікування основних стоматологічних захворювань до лікаря стоматолога звертались 42,05 % проанкетованих (413 осіб).

З метою проведення профілактичних заходів до стоматолога зверталась значно менша частина респондентів – 10,08 % (99 осіб). 118 осіб (12,01%) відмітили, що відвідували стоматолога з метою усунення естетичних дефектів.

Згідно з даними анкетування, з метою профілактичного огляду один раз на рік звертались до лікаря-стоматолога 43,99 % респондентів (432 особи); два рази на рік – 36,15 % (355 осіб), один раз на два роки – 11,91% (117 осіб); рідше, ніж один раз на два роки, – 7,94 % (78 осіб).

При проведенні аналізу показників періодичності звернень до лікаря-стоматолога з метою лікування встановлені такі значення. Один раз на 6 місяців звертались 343 особи (34,94 %), один раз на рік – 471 особа (47,96 %), один раз на два роки – 79 осіб (8,04 %), рідше, ніж один раз на два роки, – 89 осіб (9,06 %).

Отже, можна відмітити, що значна частина респондентів звертається за стоматологічною

допомогою з метою лікування при виникненні гострого болю у щелепно-лицевій ділянці. Проте спостерігається низька орієнтованість опитаних щодо профілактики стоматологічних захворювань та збереження власного стоматологічного здоров'я.

Основною мотивацією звернень до лікаря-стоматолога респондентів два рази на рік або один раз на рік є результати планових оглядів, у результаті яких вони отримують інформацію щодо стану свого стоматологічного здоров'я.

Значна частина респондентів, які звертаються до лікаря-стоматолога менше одного разу на рік, відмічає основною причиною для відвідування стоматолога – гострий біль у щелепно-лицевій ділянці.

Основною формою попередження розвитку стоматологічних захворювань є індивідуальні профілактичні заходи, одним з яких є гігієна ротової порожнини.

При аналізі питань щодо частоти проведення чищення зубів встановлено, що 265 військовослужбовців (26,99 %) чистять зуби два рази на день, 717 військовослужбовців (73,01 %) – один раз на день. Стосовно засобів гігієни, які обирають опитані респонденти, можна стверджувати, що більшість користується мануальними зубними щітками та зубними пастами (82,99 % (815 осіб)). Лише 167 опитаних (17,00 %) використовують для чищення зубів електричні щітки. Додаткові засоби гігієни, такі, як зубна нитка, ополіскувач тощо використовують 86 опитаних (8,76 %).

Постійну кровоточивість ясен під час чищення зубів відмічають 472 проанкетованих (48,07 %). Кровоточивість ясен, що виникає періодично, спостерігають у 353 респондентів (35,95 %). 157 осіб не відмічали у себе кровоточивості ясен (15,99 %).

344 особи (35,03 %) скаржаться на рухомість зубів. Крім цього, 274 опитаних (27,90 %) відмічають неприємний запах із рота, не пов'язаний із споживанням їжі.

Згідно з даними анкетування, 58,04 % (570 осіб) звертаються до лікаря-стоматолога з приводу зняття зубних відкладень та ознак запалення ясен. Проте варто відмітити, що 41,96 % респондентів (412 осіб) не звертаються за таким видом стоматологічної допомоги.

Провівши аналіз частоти звернень опитаних для проведення професійної гігієни ротової порожнини, отримано такі результати. Звернення один раз на 6 місяців відмітили 20 військовослужбовців (2,04 %), один раз на рік – 118 респондентів (12,02 %), один раз на два ро-

ки – 215 осіб (21,89 %), рідше, ніж один раз на два роки, – 520 опитаних (52,95 %). Не зверталися за таким видом стоматологічної допомоги 109 опитаних військовослужбовців (11,10 %). 67 осіб (6,82 %) відмітили, що їм доводилось проводити лікування запальних захворювань ясен у лікаря стоматолога-пародонтолога.

247 осіб (25,15 %) відмічають неприємні відчуття та періодичне клацання в ділянці скронево-нижньощелепних суглобів під час жувальних рухів.

При проведенні аналізу питання оцінки якості стоматологічного здоров'я 795 опитаних (80,96 %) оцінюють стан свого стоматологічного здоров'я як «задовільний», 187 (19,04 %) – «поганий».

Велика кількість публікацій у сучасній військово-медичній літературі направлена на удосконалення організації системи надання стоматологічної допомоги [7–9]. Це пов'язано зі специфічними умовами життя і боездатності військовослужбовців Збройних сил України, які зумовлені особливостями військової професії, а також факторами, що впливають на перебіг патологічних процесів зубощелепного апарату, потребують методів профілактики і лікування. Захворювання зубів і їх ускладнення знижують праце- і боездатність військовослужбовців, тому надання стоматологічної допомоги цій категорії є проблемним питанням. Відсутність нормальних умов життя, праці, особливо під час війни, а також незбалансоване харчування, нерегулярна гігієна та стрес також мають вагомий вплив на здоров'я ротової порожнини військовослужбовців [8, 9].

Висновки. Результати дослідження вказують на те, що розуміння військовослужбовцями значення індивідуальних заходів гігієни порожнини рота знаходяться на досить високому рівні. Проте освітня робота лікарів-стоматологів є недостатньою, оскільки велика кількість респондентів, за даними анкет, отримує інформацію не від стоматолога, а з інших джерел.

Отже, значна основна частина військовослужбовців звертається до лікаря-стоматолога з метою лікування основних стоматологічних захворювань. Проте рівень гігієнічних знань та навичок залишається на низькому рівні.

Перспективи подальших досліджень. Планується проведення стоматологічного обстеження військовослужбовців із метою аналізу гігієнічного стану ротової порожнини військовослужбовців та оцінки поширеності карієсу в вказаній категорії осіб.

©О. Ya. Lavrin, O. V. Avdeev, T. I. Dzetsiukh, A. B. Vorobets

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

Assessment of the level of dental health of military personnel of the Armed Forces of Ukraine according to survey data

Summary. In modern conditions, the formation of military units of the Armed Forces of Ukraine during mobilization takes place against the background of a high dental morbidity of the population of the country.

The aim of the work – to assess the level of dental health of military personnel of the Armed Forces of Ukraine according to survey data.

Materials and Methods. A survey was conducted among military personnel of the Ternopil zonal department of the Military Law Enforcement Service. To achieve this goal, a special questionnaire was developed, which consisted of the following sections: passport data, data on military service, assessment of dental health, characteristics of oral hygiene products. An analysis of 982 questionnaires of contract servicemen aged from 20 to 45 years was carried out. The service life of the respondents ranged from 1 to 25 years.

Results and Discussion. Hygiene of the oral cavity is mandatory in military units and should be carried out in a planned manner. It was found that the main reason for seeking dental care among military personnel was the treatment of major dental diseases. A low percentage of military personnel who consulted a dentist for a preventive examination was noted, which indicates a low level of primary prevention among this category of persons.

Conclusions. Therefore, the data obtained on the state of dental health of military personnel require a purposeful approach to the organization of prophylaxis and prevention of complications through professional hygiene and early prosthetics.

Key words: military personnel; dental diseases; prevention; professional hygiene of the oral cavity.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Chopchuk V. Analysis regular dental checkups of kyivites in stomatological establishments of various property forms / V. Chopchuk, N. Orlova, A. Kopchak // *Wiadomosci Lekarskie*. – 2019. – No. 72 (12). – P. 2378–2382.
2. Chopchuk V. Public-private partnership in health care – a tool for the development of public medical institutions / V. Chopchuk // *Journal of Education, Health and Sport*. – 2019. – No. 9 (10). – P. 358–362.
3. Стан і перспективи розвитку стоматологічної допомоги населенню України / О. В. Возний, С. М. Германчук, В. І. Струк [та ін.] // *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. – 2019. – № 12 (2). – С. 228–234.
4. Екологія та стоматологічне здоров'я населення України: причинно-наслідковий зв'язок / З. Б. Попович, М. М. Рожко, І. З. Чубій, Н. І. Кукурудз // *Actual Dentistry*. – 2022. – № 1–2. – С. 42–46.
5. Medicinal provision and availability of dental care in state establishments of Ukraine / V. Chopchuk, N. Orlova, I. Mazur, N. Badiuk // *Pharmacologyonline*. – 2021. – No. 3. – P. 1250–1255.
6. Systems for the provision of oral health care in the black sea countries. Part 12: Ukraine / B. Marino, D. Domenico, C. Igmazia [et al.] // *Oral Health Dent. Manag.* – 2012. – No. 11 (4). – P. 149–151.
7. Канюра О. А. Організація надання стоматологічної допомоги населенню України та стоматологічного забезпечення військовозобов'язаних запасу і військового резерву Збройних сил України / О. А. Канюра, М. І. Бадюк, О. М. Власенко // *Проблеми військової охорони здоров'я*. – 2012. – № (31). – С. 425–433.
8. Науменко К. Є. Розповсюдженість основних стоматологічних захворювань та потреба військовослужбовців в ортопедичному лікуванні (огляд літератури) / К. Є. Науменко, О. Б. Беліков // *Буковинський медичний вісник*. – 2017. – № 21 (1 (81)). – С. 211–214.
9. Науменко К. Є. Характеристика стоматологічної захворюваності у військовослужбовців Чернівецького прикордонного загону / К. Є. Науменко, О. Б. Беліков // *Український журнал медицини, біології та спорту*. – 2019. – № 1. – С. 201–206.

REFERENCES

1. Chopchyk, V., Orlova, N., & Kopchak, A. (2019). Analysis regular dental checkups of kyivites in stomatological establishments of various property forms. *Wiadomosci Lekarskie*, 72(12), 2378-2382.
2. Chopchik, V. (2019). Public-private partnership in health care - a tool for the development of public medical institutions. *Journal of Education, Health and Sport*, 9(10), 358-362.
3. Voznyi, O., Hermanchuk, S., Struk, V., Bida V., & Pohorila, A. (2019). Stan i perspektyvy rozvytku stomatolohichnoyidopomohy naseleennyu Ukrainy. [State and development prospects of dental care for the Ukrainian population]. *Aktualni pytannya farmatsevychnoyi i medychnoyi nauky ta praktyky – Current issues in pharmacy and medicine: science and practice*, 12(2), 228-234 [in Ukrainian].
4. Popovich, Z., Rozhko, M., Chubiy, I., & Kukurudz, N. (2022). Ekolohiya ta stomatolohichne zdorovya naseleenny Ukrainy: prychnyno-naslidkovyy zvyazok. [Ecology and dental health of the population of Ukraine]. *Actual Dentistry*, 1-2, 42-46 [in Ukrainian].
5. Chopchyk, V., Orlova, N., Mazur, I., & Badiuk, N. (2021). Medicinal provision and availability of dental care in state establishments of Ukraine. *Pharmacologyonline*, 3, 1250-1255.
6. Marino, B., Domenico, D., Igmazia, C., Denga, A., Paganelli, C., & Dianiskova, S. (2012). Systems for the provision of oral health care in the black sea countries. Part 12: Ukraine. *Oral Health Dent. Manag.*, 11(4), 149-151. PMID: 23208591.
7. Kanyura, O., Badyuk, M., & Vlasenko, O. (2012). Orhanizatsiya nadannya stomatolohichnoyi dopomohy naseleennyu Ukrainy ta stomatolohichnoho zabezpechennya viyskovozobov'yazanykh zapasu i viyskovoho rezervu Zbroynykh Syl Ukrainy [Organization of providing dental care to the population of Ukraine and dental provision of conscripts and military reserves of the Armed Forces of Ukraine]. *Problemy viyskovoyi okhorony zdorovya – Problems of military health care*, 31, 425-433 [in Ukrainian].
8. Naumenko, K., & Belikov, O. (2017). Rozpovsyudzhenist osnovnykh stomatolohichnykh zakhvoryuvan ta potreba viyskovosluzhbovtziv v ortopedychnomu likuvanni (ohlyad literatury) [The prevalence of major dental diseases and the need of military personnel for orthopedic treatment (literature review)]. *Bukovynskyy medychnyy visnyk – Bukovyna Medical Bulletin*, 21, 1(81), 211-214 [in Ukrainian].
9. Naumenko, K., & Belikov, O. (2019). Kharakterystyka stomatolohichnoyi zakhvoryuvanosti u viyskovosluzhbovtziv Chernivetskoho prykordonnoho zahonu. [Characteristics of dental morbidity among servicemen of the Chernivtsi border detachment]. *Ukrayinskyy zhurnal medytsyny, biolohiyi ta sportu – Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sports*, 4, 1, 201-206 [in Ukrainian].